

Enschede bij de tijd.

Een publicatie van de stichting Cultureel erfgoed Enschede over klokken in Enschede.

Enschede januari 2019.

Stichting cultureel Erfgoed Enschede.

www.cultureelerfgoedenschede.nl

info@cultureelerfgoedenschede.nl

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding.
2. Stukje geschiedenis van de tijd en de klok.
3. Stadsklokken in Enschede.
4. Klokken als cultureel erfgoed.
 - 4.1. Uurwerk kerktoren oude markt.
 - 4.2. Het uurwerk van de Basiliek st. Josefkerk aan de Oldenzaalsestraat.
 - 4.3. De zonnewijzer.
 - 4.4. De klok van het Stadhuis van Enschede.
5. De U.T. klokkentoren al kunstobject.
6. De stand van winnen of verliezen.
7. Op tijd komen en op tijd gaan.
8. De schoolklok.
9. De kerkklok.
10. Dr. Ariënshuis Glanerbrug blijft bij de tijd.
11. Openbaar vervoer in Enschede.
12. Digitale informatievoorziening.
13. Het zandloper museum in Glanerbrug.
14. INDEX.

1. Inleiding.

In het huidige straatbeeld van Enschede zijn openbare klokken ook wel stadsklokken genoemd nagenoeg verdwenen met uitzondering van sommige overheidsgebouwen, kerken en scholen uit de vorige eeuw.

De restanten van openbare stadsklokken zijn nu nog terug te vinden aan onder andere de Lipperkerkstraat, Laaressingel, en de Parkweg. Het zijn de reclameklokken uit de zestiger en zeventiger jaren en passen als zodanig niet echt meer in het moderne straatbeeld.

Maar er is wel een trend. Bedrijven, organisaties en instellingen proberen ons als burger, klant of voorbijganger van veel meer informatie te voorzien dan alleen maar een tijdsaanduiding. Het zijn de digitale LED schermen die op indringende wijze boodschappen ventileren.

In deze publicatie willen wij u graag kennis laten maken met klokken die kunnen worden aangemerkt als cultureel erfgoed van Enschede¹. Misschien zijn deze klokken u in de loop der tijd ontgaan of was de aanwezigheid vanzelfsprekend. Ook op deze klokken moeten we zuinig zijn want ze maken deel uit van de historie van Enschede.

¹ [Stichting cultureel erfgoed Enschede](#)

2. Een stukje geschiedenis

Zonnewijzers, zandlopers en tijdkaarsen zijn ons de afgelopen eeuwen voorafgegaan om tot een dagindeling te komen. Natuurlijk werden klokken ook een status symbool zowel voor de adel alsook voor steden en dorpen. Nadat steden en dus ook Enschede voorzien werden van openbare verlichting [de gaslantaarn] werden op verschillende plaatsen ook openbare klokken geplaatst voornamelijk door gemeenten.

In het begin van de vorige eeuw was Enschede een belangrijke industriestad. Bij de ingang van verschillende textiel fabrieken werden arbeiders nog eens herinnerd aan nut en noodzaak van tijd.

Op tijd op je werk komen was heel belangrijk in de continu ploegen van de textiel fabrieken. Maar ook bij scholen was men in die tijd zeer punctueel. Bijna iedere school had een klok die van veraf zichtbaar was voor leerlingen en ouders. Ook de Enschedese openlucht zwembaden hadden klokken zodat je de tijd niet kon vergeten.

Voor het stadhuis was de klok ofwel de openbare tijdsaanduiding een symbool van gezag. De enige juiste tijd was de tijd van het gemeentehuis een bolwerk van gezag. Het huidige Stadskantoor aan de Hengelosestraat heeft aan de buitengevel geen tijdsaanduiding maar in de centrale hal wordt de Enschedese wereldburgers op de hoogte gebracht van werelddtijden.

Kerken in Enschede hadden en hebben bijna altijd een klok. Bij de katholieke kerken was de klok meestal verbonden met het klokkenspel of het carillon.

Het is bekend dat in sommige kerken in ons land vroeger een zandloper als tijdsaanduiding op de preekstoel stond om te zorgen dat de preek niet te lang of te kort duurde. Dat gebeurde overigens niet alleen hier. Een Engelse wet uit 1483 schreef voor dat uurwerken altijd boven de kansel moesten worden bevestigd, omdat de toehoorders anders het "preekglas" niet goed konden zien.

Restauratie van de kerktoren van de St. Josef Basiliek. 2016.

3. Stadsklokken in Enschede.

Het zijn de openbare klokken op strategische plaatsen in de stad die vaak voorzien zijn van reclame.

2019

1912

Kruispunt de Klomp, rechtdoor naar de Lipperkerkstraat en rechtsaf naar de Espoortstraat. De Tram van Enschede naar Glanerbrug ging hier rechtsaf richting Espoortstraat en Marthalaan. Opvallend is dat na ruim 100 jaar de klok op de kruising nog steeds aanwezig is. Binnen de gemeente Enschede bevinden zich op verschillende plaatsen nog openbare [reclame] stadsklokken.

Stadsklokken aan de Oliemolensingel.

Foto links de stadsklok Oliemolensingel hoek Minkmaatstraat met eigentijdse reclame [2018]

De foto rechts is een gemeenteklok op bijna de zelfde plaats [omstreeks de zestiger jaren]

Klokken als cultureel erfgoed.

Het uurwerk van de kerktoren op de oude markt.

3.1. Het uurwerk van de kerktoren op de oude markt.

Voor de meesten onder ons is een klok in een kerk of openbaar gebouw een functioneel apparaat. Wat we ons vaak niet realiseren is dat deze oude mechanische klokken indrukwekkende smeedijzeren constructies hebben. Het behoud van deze uurwerken is belangrijk niet alleen als tijdsaanduiding maar eveneens als technisch cultureel erfgoed.

Grote klokken zoals bij kerken zijn vaak uitgerust met elektromotoren die ze opwinden. Onderdelen van torenuurwerken zoals het mechaniek, wijzers, wijzerplaten worden vaak vervangen en niet gerestaureerd. Een torenuurwerk wekelijks of dagelijks op winden is voor de eigenaars van de klok een moeilijke opgave. Daarnaast is het belangrijk dat meerdere klokken gelijk lopen en dat vraagt in deze tijd jammer genoeg om automatisering van de torenklok.

Een oude wijzerplaat van het uurwerk in de klokkentoren van de oude markt is nog aanwezig in de kerktoren.

3.2. Het uurwerk van de Basiliek st. Jozefkerk aan de Oldenzaalsestraat.

De Sint-Jozefkerk² is een Rooms-Katholieke kerk aan de Oldenzaalsestraat 115 in Enschede. De kerk is in de jaren 1893 en 1894 gebouwd om kerkruimte te bieden aan de textielarbeiders die eind 19e eeuw in vanuit de regio in Enschede kwamen werken. Op 25 september 1894 is de kerk ingewijd door Petrus Matthias Snickers, de toenmalige aartsbisschop van Utrecht.

De kerk is gebouwd in de neogotische stijl en heeft drie beuken en zeven traveeën. De kerktoeren staat tegen de voorgevel en is met 77 meter de hoogste kerktoeren van Enschede. Met deze hoogte is het ook het op één na hoogste gebouw van Enschede. Met een hoogte van 101 meter is alleen de in 2008 opgeleverde Alphatoren hoger.

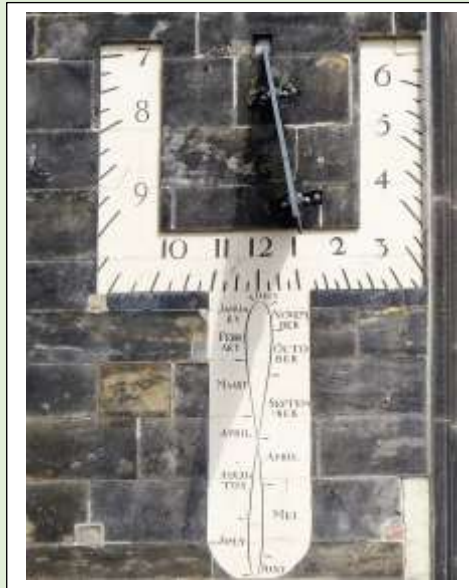

Het uurwerk van de Basiliek St. Jozef aan de Oldenzaalsestraat is gebouwd in 1894 door R.H. Knoef [Horlogemaker in Enschede]. De Basiliek is een Rijksmonument en het uurwerk kan zeker worden aangemerkt als cultureel erfgoed.

² [St. Josef Basiliek Enschede.](#)

4.3. De Zonnewijzer.

Verticale zonnewijzer met een tijdvereffeningslus, in 1836 ontworpen door Coenraad ter Kuile aan de zuidmuur van de Grote Kerk in Enschede

De meest bekende zonnewijzer³ in Enschede bevindt zich aan de gevel van de grote kerk op de oude markt. Een bijzondere vorm van tijdaanduiding die voor wat betreft het ontwerp respect verdient. In de muur van de kerk op de Oude Markt is deze iets westelijk afwijkende stenen zonnewijzer ingemetseld.

De becijfering loopt van 7 uur v.m. tot 6:30 n.m. met een verdeling in kwartieren.

Het tijdsysteem is de plaatselijke zonnetijd. Als schaduwgever is een massieve stijldriehoek toegepast. Onder de zonnewijzer is een tijdvereffeningslus te zien, waarvoor de punt van de stijldriehoek als index dient.

Hiermee is de middelbare tijd om 12 uur af te lezen. Hiermee werden het torenuurwerk en het horloge gelijk gezet.

Deze zonnewijzer is gemaakt in 2005 door Harry Bult. Hij woonde zelf recht tegenover het woonhuis Hengelosestraat 244 en had daardoor zelf zicht op zijn zonnewijzer. De tekst op de zonnewijzer "Lumen tempore venit" betekent zoiets als "De Verlichting komt met de tijd". De prachtig uitgesneden stijldriehoek is voorzien van de initialen van de bewoners van het betreffende huis.

³ [Zonnewijzer kring](#)

4.4. De klok van het Stadhuis van Enschede.

De oude en nieuwe klok lossen elkaar af. Het oude gemeentehuis wordt gesloopt [1933] en het nieuwe gemeentehuis is gereed. Nog net te zien de klok van het oude gemeentehuis.

Foto: Archief gemeente Enschede.

Het stadhuis van Enschede staat aan de Langestraat en is een Rijksmonument. In het gebouw is onder andere Het Enschedese Stadsarchief ondergebracht. Het gebouw is in de jaren 1930 tot en met 1933 gerealiseerd naar ontwerp van ir. G. Friedhoff op de locatie waar sinds de 16e eeuw stadhuizen gestaan hebben. Het ontwerp is een goed voorbeeld van de Delftse School en is geïnspireerd door het Stadhuis van Stockholm.

De klokkentoren is ruim 50 meter hoog. De klokken van de toren zijn aan vier zijden zichtbaar en de achtergrond van de klokken hebben een karakteristieke blauwe kleur.

De originele klok die in 1933 in de stadhuistoren werd geïnstalleerd.

Foto "SCEE.

In de kelder van het stadhuis bevindt zich de zogenaamde moederklok die een het [DCF77](#)-radiosignaal ⁴ontvangt vanuit Mainflingen in Duitsland en aan de klok in de stadhuistoren en verschillende klokken in het stadhuis zelf exact de juiste tijd weergeeft.

De zogenaamde digitale Moederklok geeft de tijdsignalen door aan de torenklok en verschillende klokken in het stadhuis. Foto rechts; de contra gewichten.

De klok van het stadhuis zal de komende tijd worden vernieuwd, dat wil zeggen dat de klok van analoog naar deels digitaal zal worden verbouwd. De betrouwbaarheid van de stadhuisklok laat de laatste jaren te wensen over. Bovendien waren er reparatiekosten van duizenden euro's. De omschakeling naar digitaal gaat echter ook nog ruim € 6.000,00 kosten. Het uurwerk is onderdeel van het Rijksmonument dat voor zover mogelijk in stand wordt gehouden. Koninklijke Eijsbouts uit Asten, fabriek van torenuurwerken, zal de renovatie van de klok uitvoeren. Ook na de renovatie zal de stadhuisklok ieder heel en half uur luiden.

Naarmate de maatschappij complexer werd, was de juiste tijd een belangrijk gegeven. Het Stadhuis gaf daarom altijd de enige juiste tijd aan volgens de verantwoordelijk ambtenaar. Het stadhuis was het symbool van de macht dus wie zou er twijfelen over de juiste tijd? Het stadhuis had een duidelijke gemeenschaps- en gemeenschap ordenende functie met een daarbij behorende juiste tijd. Dat was in het verleden zo, dat is nog steeds zo en zal ook zo wel blijven.

Foto:SCEE.

De achterzijde van de wijzerplaat met aandrijfstang voor het uurwerk.

⁴ [Tijdsein zender](#)

4. De U.T. klokkentoren als kunstobject.

Kerktoren "het torentje van Drienerlo" Universiteit Twente.

Het Torentje van Drienerlo is een kunstwerk in een vijver op de campus van de Universiteit Twente in Enschede. Het werd in 1979 ontworpen door Wim T. Schippers.

Het kunstwerk, een kerktorensplits die met zijn klokkenkamer net boven het wateroppervlak van de vijver uitsteekt, wekt de indruk dat in de vijver een kerk is verzonken en staat daarmee symbool voor het achterblijven van kerkelijke dogma's bij nieuwe wetenschappelijke inzichten. Het torentje is te vinden in de vijver tegenover het Theatercafé in de Vrijhof aan de Drienerlo laan te Enschede.

5. De tijd en de stand van winnen of verliezen.

Foto: Archief gemeente Enschede

-Het Diekman stadion.

Zoals u wellicht bekend duurt een voetbalwedstrijd twee maal driekwartier, Het spel was en is nog steeds gebonden aan een tijdlimiet. In het Diekman stadion werd dat vroeger heel mooi weergegeven door middel van een klok en de stand van de wedstrijd werd weergegeven door voetballen. In de bovenstaande foto was de stand waarschijnlijk 5 – 2 voor FC Twente met nog tien minuten te spelen. De functionaliteit van de klok komt hier wel heel duidelijk naar voren en voor de fans van FC Twente bijna onmisbaar.

-De Grolsch Veste.

In de huidige Grolsch Veste, de zetel van FC Twente, is de digitale berichtgeving over het verloop van de wedstrijd van puur zakelijke aard. Niks ballen in de lucht maar gewoon FC Twente 1, ADO den Haag 0. Met in totaal nog 11 minuten en 38 seconden te spelen en de groeten van Vredestein.

Foto: ADO Journaal.

7. Op tijd komen en op tijd gaan.

Foto: Archief
Gemeente
Enschede

De textielindustrie in Enschede werd gekenmerkt door een dominante grootschaligheid. Overal in de stad waren textiel fabrieken die vaak in vierploegendiensten werkte. Het continubedrijf van de textiel was goed georganiseerd en sommige arbeiders werden zelfs per uur betaald. Tijd werd arbeidstijd en tijd werd ook geld.

Met de klok in de textiel fabriek begint de grote ordening van prestatie en geld. De tijd wordt voor de textielarbeider de maatstaf van alles en daarmee de onbedwingbare motoriek in het leven van de arbeiders. Het **uurloon** had zijn intrede gedaan en de biologische klok werd voorgeprogrammeerd.

Duizenden arbeiders werden dagelijks met bussen gehaald en gebracht naar Losser, Overdinkel, Oldenzaal etc. De vertrek en aankomsttijden waren afgestemd op de verschillende dag en nachtploegen. De tijd bepaalde het dag / nachtritme van de textielarbeider.

Bij de regie van deze ploegenwissel was de tijd een belangrijke factor. Op tijd komen en op tijd weer vertrekken was het credo. Bij de ingang van de fabriek was een klok aanwezig maar ook in de weverijen werd de tijd nauwkeurig in de gaten gehouden.

Wat nog resteert is een relikwie uit de textiel fabriek Spinnerij Menko aan de Voortsweg. De klok is er helaas niet meer.

8. De schoolklok.

Bijna alle scholen die in de vorige eeuw in Enschede zijn gebouwd hebben een klokkentoren. De schoolklok was vanuit de wijk goed te zien en er was dus geen reden om te laat te komen. De klokkentoren maakte deel uit van het architectonisch ontwerp en vormde vaak het hart van de school. Wanneer kinderen op tijd op het schoolplein aanwezig waren werd de schoolbel geluid zodat alle kinderen zich per klas konden opstellen. Vervolgens was het per klas naar het onderwijslokaal. Ordening van lesroosters en tijd was het credo.

De voormalige fabriek school aan de Richtersbleekweg is voorzien van een mooie klokkentoren met aan vier zijden de tijdsaanduiding. Het gebouw is een gemeentelijk monument en heeft nu een woonfunctie.

De Laarschool de Velve

Voormalige West Indië school

De schoolklok van de Lagere school Het Stadsveld is vanuit iedere hoek van de wijk te zien.

School Het Glanerveld

Hier is de klok subtiel aanwezig maar bij binnenkomst wist je wel hoe laat het was.
"De Maere" dr. Ariens plein.

De openbare lagere school de Kosmos. [Stadsveld]

9. Kerk klok.

Als de zon God opgaat, kunnen de daaropvolgende delen van de dag hun religieus-symbolische betekenis niet meer ontlopen. Het was de tijd van de canoneke uren die de dagindeling voor de gelovigen voor een belangrijk deel bepaalde. In de 17^e eeuw nam het klokke-uur in betekenis toe, er was een nieuw "tijdperk" aangebroken.

Wat vroeger een klokgeluid was als "Tijd voor God" is het heden ten dagen een restant van een vertrouwd geluid waar nog nauwelijks betekenis of kennis aan wordt gehecht.

'Klok' kan in twee betekenissen verstaan worden: uurwerk en luidklok. De luidklokken waren er het eerst; de uren werden ook het eerst geslagen. Men hoorde de klok eerder dan dat men klok keek. Dat was zeker voor het platteland in Twente van toepassing.

Het Angelus was daar in Twente een mooi voorbeeld van en de goede toehoorder ontdekt dan het volgende:

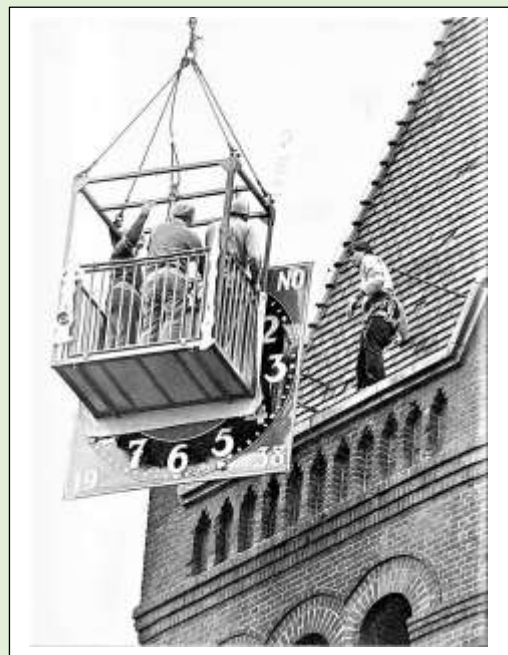
Je hoort direct na het slaan op de tijdstippen van 6 uur of 8 uur, 12 uur en 18 uur: 3x "slaan", pauze, dan weer: 3x "slaan", pauze, dan weer: 3x "slaan", pauze en dan luidt het een volle minuut ter afsluiting. Dit 'ritmisch' klokkenspel begeleidt het eeuwenoude Angelusgebed ofwel het gebed 'Engel des Heren'. De gelovige wordt opgeroepen op deze tijdstippen het Engel des Heren te bidden.

De zichtbare tijdsaanduiding van katholieke kerkgebouwen was vaak gekoppeld aan de klokken of het carillon. Daarmee waren verschillende combinaties mogelijk. Het luiden van de kerkdiensten zoals uitvaarten, huwelijken en dagelijkse kerkdiensten.

Maar de kerktoren was en bleef een dominant architectonisch signaal in de stad, het dorp of de wijk.

De hervormde kerk in Glanerbrug

De Mariakerk aan de Deurningerstraat
De wijzerplaat van de klok wordt vervangen.

Synagoge Prinsestraat.

Vredeskerk Hogelandsingel.

Jacobus de meerdere

in Lonneker.

Bij verschillende kerkklokken in Enschede heeft de automatisering al toegeslagen. Zo ook bijvoorbeeld bij de klok van de Hervormde gemeente in Glanerbrug. Edsko Hekman [namens het college van kerkrentmeesters] melde ons: We hebben een elektronische klok, die zijn tijd van een satelliet haalt. Die stuurt een kleine elektromotor aan waarmee de wijzers van de klokken worden verzet. Voordelen voor ons zijn dat we ons nooit meer druk hoeven te maken over een motor die de gewichten op moet trekken, plus dat de klok altijd bij staat en automatisch van zomertijd naar wintertijd schakelt en weer terug.

10. dr. Ariënshuis Glanerbrug blijft bij de tijd.

In de centrale hal van de zorginstelling Liberein, locatie Ariënshuis Glanerbrug [een verpleeg & verzorgingshuis], staat een bijzondere representatieve torenklok.

De torenklok is gemaakt omstreeks 1900, het is een torenuurwerk van Louis Delphin Odobey Cadet⁵ uit Morez in de Jura van Frankrijk.

De torenuurwerk is door Frans Beune geschonken aan de stichting Liberein. Frans Beune was destijds Rijksgediplomeerd uurwerkmaker in Enschede en heeft de torenuurwerk in de jaren tachtig gekocht en volledig gerestaureerd. Aansluitend heeft het in zijn huis altijd de tijd aangegeven. In 2014 is de heer Frans Beune naar het Ariënshuis te Glanerbrug verhuisd. Het uurwerk werd aanvankelijk in zijn huis achter gelaten. Mede dankzij de inzet van Henkjan en zijn zus Jet Beune, werd besloten om het torenuurwerk te schenken aan het Ariënshuis. In overleg met de directie en met behulp van de technische dienst, de heer Nico ter Pelle, is het uurwerk in de hal opgesteld. Een mooie bijkomstigheid is dat de oude luidklok van het klooster anno 1884, onder het uurwerk is gemonteerd.

De 133 jaar oude luidklok

Afbeelding van Maria in de luidklok

⁵ [Louis Delphin Odobey Cadet](#)

De luidklok is gemaakt door Petit & Gebr⁶. In de stad Edelbrock in Duitsland. In 1690 begon Petit & Gebr. Edelbrock te werken als klokkengieterij. Zelfs vandaag, in de 12e generatie, vervaardigt Petit & Gebr. Edelbrock kerkklokken volgens de traditionele kleimethode. De smeltoven van 13 ton vormt het hart van de operatie. De luidklok is afkomstig van de kapel van het Redemptoristen klooster in Glanerbrug. Het is de huidige locatie van het Ariëns huis Glanerbrug.

Het voormalige Redemptoristen-Klooster aan de Gronausestraat in Glanerbrug waar nu inmiddels het verpleeg en verzorgingshuis Ariëns huis Glanerbrug is gevestigd. Op de foto is nog net te zien het torentje waar decennia lang de luidklok over Glanerbrug heeft geklonken.

⁶ [Petit Gebr.](#)

11. Openbaar vervoer in Enschede.

Er is in Enschede geen klok zo dominant als de klok van het NS station en het Busstation. Onverbiddelijk vetrekken en komen er treinen en bussen aan, ja zelfs tot op de minuut nauwkeurig.

NS Station Enschede.

Het station is gebouwd in 1950 naar een ontwerp van architect H.J.G. Schelling [1888-1978]. Het station is een mix tussen kopstation en parallelstation. In de jaren vijftig van de twintigste eeuw leidde niet zozeer herstel van oorlogsschade tot de bouw van het nieuwe station maar de elektrificatie van het treinverkeer.

Architect Schelling ontwierp in de jaren 40 en 50 diverse stationsgebouwen, waaronder die van Hengelo (1951), Zutphen (1952) en Arnhem(1954), die alle zijn gebouwd in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid. Kenmerk van alle stations is het beton met de vele zuilen. Gebruik van beton kwam voort uit de beschikbaarheid van dit materiaal na de oorlog. Het NS Station is een Rijksmonument.

In de klokkentoren van het stationsgebouw is de klok aan vierzijden zichtbaar. Je had dus kunnen weten hoe laat het was als je de trein gemist hebt. Maar ook in het stationsgebouw zijn er verschillende klokken in alle formaten. In Nederland waren alle stationsklokken aangesloten op een netwerk met een centrale moederklok van het horlogemerke Patek Philippe zodat ze altijd de juiste tijd aangaven. Deze moederklok ontving, het DCF77-signaal een tijdseinzender die vanuit Mainflingen in Duitsland via de lange golf op een frequentie van 77,5 kHz met een vermogen van 50 kW een signaal uitzendt dat binnen een straal van meer dan 1500 km te ontvangen is en corrigeert het eigen interne kloksignaal hiermee.

Op dit moment is er bijna op elk station een moederklok aanwezig van het type Boline van Bosch. Deze ontvangt het DCF77-sigtaal en zet het om in impulsen. Bij kortsluiting springt een automatische zekering, deze kan eenvoudig gereset worden, waarna de

moederklok automatisch de klokken weer op tijd zet. Als in de zomer- en de wintertijd de tijd een uur vooruit of achteruit gaat, gebeurt dat ook bij de stationsklokken. Ook dit wordt centraal gestuurd.

Bij de aankomende en vertrekkende treinen zijn moderne digitale schermen, waarbij een klok is geïntegreerd, deze wordt gesynchroniseerd met de computerklok. Deze wordt op zijn beurt weer gesynchroniseerd door een atoomklok.

Enschede als grensstation bij de tijd.

Stationsklok ⁷

⁷ [Stationsklok](#)

Bus terminal Enschede.

Direct naast het NS Station bevindt zich de bus terminal voor het streekvervoer en stadsvervoer.

Ook hier is de traditionele klok al jaren geleden vervangen door digitale routeplanning en tijdsaanduiding.

Het busstation voor streekvervoer direct naast het NS station in 1960. De klok van het NS station was maatgevend voor zowel passagiers en bus chauffeurs.

Was er vroeger nog enige tijd ruimte in het routeschema voor de buschauffeur, heden ten dage staken buschauffeurs voor verlichting van de werkdruk en meer pauze momenten. De tijdsdruk maakt het beroep van buschauffeur er niet gemakkelijker op.

12. Digitale informatievoorziening.

Digitaal beeldscherm op de buitengevel van de Rabobank aan de Zuiderval

De moderne tijd vraagt volgens sommigen om veel meer informatie zoals tijdsaanduiding, buitentemperatuur het weerbericht en het laatste nieuws. We willen niets missen en de commercie speelt daar graag op in. Grote beeldschermen sieren c.q. ontsieren gevels van gebouwen waar reclame voor het bedrijf, de tijd, het weer, de buitentemperatuur en het laatste nieuws als een flits aan je voorbij trekken. Wat de toegevoegde waarde is van dit soort informatiedragers op drukke kruispunten is vooral een vraag voor marketeers. Er zal vast en zeker over nagedacht zijn.

OUDE EN NIEUWE STEDEN

Je voelt je razendsnel vertrouwd met oude steden, fraai gebouwd om torens heen: al kende je daar heg noch steg, na een klein uur vind je de weg heel goed alleen.

Maar neem een wijk uit onze tijd: je raakt er vaak de weg nog kwijt na honderd keer. Zelfs in één bouwwerk, één kantoor, zoek je je rot, de jaren door en telkens weer.

Ach, architecten van vandaag, ik zoek een antwoord op de vraag waarom u faalt: waarom is bijna elk ontwerp zo zonder hart en zo onscherp dat men verdwaalt?

Willem Wilmink

**HET HEEFT WEL
IETS ANARCHISTISCH**

**AL DIE OPENBARE
KLOKKEN
DIE NOG WEKENLANG
VOORLOPEN**

Loesje

13. Het Zandloper Museum in Glanerbrug.

De Zandloper.

Een zandloper is een instrument om de tijd te meten. Het bestaat uit twee glazen reservoirs, die via een smalle verbinding met elkaar verbonden zijn. In het bovenste reservoir bevindt zich zand dat door de zwaartekracht door het smalle kanaal valt, en een bepaalde tijd nodig heeft om compleet van het bovenste naar het onderste reservoir te gaan. Vervolgens kan de zandloper omgedraaid worden, waarna het proces opnieuw begint.

Het zand is meestal fijn zand, maar ook vermalen eierschalen of gemalen marmer werd gebruikt. Wanneer het zand precies een uur nodig heeft om helemaal naar beneden te vallen, spreekt men van een 'uurglas'.

In de zeevaart werd vroeger de zandloper gebruikt om de snelheid in knopen te meten. Ook het tijdstip van de dag kon op zee bijgehouden worden, waarbij iedere dag opnieuw werd begonnen als de zon op het hoogste punt stond. De tijd werd gemeten in glazen: na 30 minuten was de zandloper (het glas) doorgelopen en werd deze omgekeerd. Op de halve uren werd de scheepsbel dan eenmaal geluid; op de hele uren tweemaal.

De kerkzandloper een uniek exemplaar van Hennie Bijkerk

In sommige oude kerken tref je een zandloper aan op de preekstoel. Kort na de reformatie hielden dominees ervan om zeer lang aan het woord te blijven: Ze preekten rustig anderhalf uur aan een stuk, tot verdriet van veel toehoorders. De synode van Dordrecht in 1574⁸ besloot vervolgens dat een preek maximaal een uur mocht duren. Op talloze preekstoelen verschenen toen zandlopers, onder meer nog te zien in de kerken van Wemeldinge, Groede, Renesse, Blokzijl en Broek in Waterland.

Zandlopers van 15 seconden werden in het verleden regelmatig gebruikt door artsen en verpleegkundigen om iemands polsslag te meten. Tegenwoordig worden ze soms nog gebruikt bij spellen, of bij het koken van eieren. In de sauna wordt de zandloper nog veelvuldig toegepast. Bron: Wikipedia

⁸ [Synode van Dordrecht](#)

Zandloper Museum Glanerbrug.

In de Cornelis Houtmanstraat 39 in Glanerbrug bevindt zich het Zandloper Museum. Dit levenswerk van de heer Hennie Bijkerk eigenaar en conservator van het museum, resulteert in een verzameling van 1700 zandlopers, 400 kookwekkers, dokaklokken, stopwatches en bakerklokken. De zandlopers zijn er in verschillende uitvoeringen zoals: met bel, met één glas, uit een kerk of met inhalator. De kleinste zandloper is 25 millimeter, de grootste bijna 1 meter 80.

Een grote verzameling eierwekkers

Zandlopers in alle formaten en uitvoeringen

De heer Bijkerk is ruim 30 jaar bezig geweest om zijn verzameling compleet te krijgen ofschoon zelf zegt hij dat er altijd weer nieuwe exemplaren opduiken. In 1988 is het verzamelen van zandlopers spontaan begonnen met de aankoop van een kleine zandloper op de Siepelmarkt in Ootmarsum.

Nu dertig jaar later staat er een compleet museum. De favoriete zandloper van Hennie Bijkerk is de Kerkzandloper⁹ die door de dominee werd gebruikt om de preek niet langer te laten duren dan de zandloper aangaf.

Volgens Hennie Bijkerk heeft hij wellicht honderden rommelmarkten in de regio bezocht om zijn verzameling compleet te krijgen ofschoon er ook mensen zijn geweest die zandlopers aan het museum hebben geschonken.

Het museum is uitsluitend te bezoeken op afspraak en de toegang is gratis.

Zandloper met een hoogte van 1.80 meter

Zandloper Museum

Hennie Bijkerk

Cornelis Houtmanstraat 39

7534BL Enschede [Glanerbrug]

Telefoon: 053-4613765

Bekijk [HIER](#) de video over Hennie Bijkerk over zijn zandloper museum.

⁹ [Kerkzandloper](#)

Auteursrechten;

Dit is een publicatie van de stichting cultureel erfgoed Enschede. Onderdelen uit deze uitgave zijn uitsluitend voor persoonlijk gebruik. Verveelvoudiging, doorverkopen en openbaarmaking op welke wijze dan ook en/of overname van informatie uit deze publicatie is niet toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de stichting cultureel erfgoed Enschede. Voor niet-commerciële publicaties kunt u in beperkte oplagen passages overnemen met nadrukkelijke bronvermelding. Op alle foto's in deze publicatie berust auteursrecht van de stichting cultureel erfgoed Enschede.

Geraadpleegde Literatuur;

-History of the Hour Gerhard Dohrn-Van Rossum.¹⁰

“De klok wijst in elk geval ook naar de toekomst: elke klok loopt in die zin vooruit. En zo zijn heden, verleden en toekomst metaforisch of niet, in de klok aanwezig. Hij is eeuwig.”

Bronnen:

-De 10 Meest Karakteristieke Klokken in Europa

<https://www.goeuro.nl/blog/meest-karakteristieke-klokken-in-europa/>

-Studiegroep openbare tijdsaanduiding Drenthe

<http://torenuurwerken-sot.nl/torenuurwerken%20in%20Drenthe.html>

<http://www.eijsbouts.com/index.php?page=/main.php?id=56685>

-De Studiegroep Openbare Tijdsaanduiding (SOT)

<https://klokkenvrienden-nederland.nl/activiteiten>

-Wieringa advocaten “kerkklokken aan banden”.

<http://www.wieringa-advocaten.nl/nl/weblog/2011/07/13/kerkklokken-aan-banden>

-De tijd van het kloosterleven. De orde van Norbetijnen,

<http://www.abdijvanberne.nl/innerlijke-tijd-en-uiterlijke-kloktijd/>

-Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk

De Stichting tot Behoud van het Torenuurwerk is het enige onafhankelijke kennis-, informatie- en documentatiecentrum van mechanische torenuurwerken in Nederland.

<http://torenuurwerk.nl/>

-Mark Boers Gemeente Enschede

-Wikipedia

www.wikipedia.nl

Foto's:

-ADO Journaal den Haag.

-Historisch archief gemeente Enschede.

-Stichting cultureel erfgoed Enschede.

¹⁰ [History of the Hour](#)

14. INDEX

A

aartsbisschop van Utrecht · 7
Alphatoren · 7
Angelus · 16
Auteursrechten · 27

B

Bijkerk · 25
Bronnen · 27
bus terminal · 22
Busstation · 20

C

carillon · 4
continu ploegen · 4
cultureel erfgoed · 3, 6

D

DCF77-signaal · 20
De Grolsch Veste · 12
De schoolklok · 14
De synode van Dordrecht in 1574 · 24
De Tram van Enschede · 5
de Vrijhof · 11
De Zandloper · 24
Diekman stadion · 12
digitaal · 10
Digitale informatievoorziening · 23
dr. Ariënhuis Glanerbrug · 18

E

elektrificatie · 20
elektromotoren · 6
elektronische klok · 17

F

Foto's · 28
Frans Beune · 18

G

Geraadpleegde Literatuur · 27
Grote beeldschermen · 23

H

historie van Enschede · 3
Horlogemaker · 7

K

Kerk klok · 16
Kerken · 4
kerkrentmeesters · 17
kerktoren · 7
Kerkzandloper · 26
klokgeluid · 16
klokkengieterij · 19
klokkenspel · 4, 16
klooster · 18
Koninklijke Eijsbouts · 10

L

Liberein · 18
luidklok · 16
Lumen tempore venit · 8

M

moederklok · 10, 20
museum · 26

N

neogotische stijl · 7
NS station · 20

O

openbare klokken · 3, 5
openbare verlichting · 4

P

ploegenwissel · 13
preekglas · 4
preekstoel · 4

R

Redemptoristen klooster · 19
reparatiekosten · 10
Rijksmonument · 7
Rijksmonument. · 20

S

Sint-Jozefkerk · 7
smeltoven · 19
Spinnerij Menko · 13
stadhuis · 4
stadhuistoren · 10
Stadskantoor · 4
stijldriehoek · 8
symbolische betekenis · 16

T

textiel fabrieken · 4

textielindustrie · 13
tijdkaarsen · 4
tijdsaanduiding · 3
Torentje van Drienerlo · 11
torenuurwerk · 6
traveeën · 7

U

uurwerk · 6

W

wijzerplaten · 6
wintertijd · 17

Z

zandlopers · 4
zichtbare tijdsaanduiding · 16
zomertijd · 17
Zonnewijzer · 8
zwembaden · 4

